

komma till tals. Roddy Nilsson och Maria Vallström diskuterar denna fråga i inledningskapitlet. De hänvisar till teoretikern Iris Marion Young, som menade att man inte ska försöka inta de underordnades perspektiv utan i stället försöka lyssna till dem. Balansgången mellan att inte låta maktperspektiv ta över analysen, att låta de intagna komma till tals, men att samtidigt lyfta blicken i analysen av de material man står inför, är svår. I vissa av bidragen leder önsknigen om att lyssna till de intagna till att framställningen tenderar att bli något deskriptiv.

Avslutningsvis kan konstateras att antologin på det hela taget håller hög kvalitet och att de olika bidragen både hakar i och kompletterar varandra på ett förtjänstfullt sätt. Analyserna hjälper att fylla de forskningsluckor som finns i svensk institutionshistorisk forskning i de frågor som berörs. Boken som helhet är därmed intresseväckande och engagerande och öppnar upp spännande fönster mot framtida projekt.

Mittuniversitetet

JOHANNA AURELL

Ulrika Holgersson, *Hembiträdet och spelfilmen: Stjärnor i det svenska folkhemmets 1930- och 40-tal* (Göteborg: Makadam förlag 2017). 407 s.

En återkommande diskussion inom svensk historieskrivning är att film är en underanvänd och undervärderad källa till historisk kunskap. Därför är det ett extra nöje att läsa Ulrika Holgerssons *Hembiträdet och spelfilmen*. Undersökningen är välskriven och initierad, det märks att den varit ett passionsprojekt för Holgersson. Boken bör intressera alla som skriver om svensk film, kultur eller klass under 1900-talet.

Holgerssons kulturhistoriska undersökning fokuserar på 1930–1940-talens hembiträdesfilmer, en gyllene period för den här genren, då spelfilmer med hembiträden i huvudrollen fick miljonpublik. Hon urskiljer tolv sådana filmer under en 20-årsperiod. Syftet med undersökningen är ”att analysera förhandlingar av det svenska folkhemmets diskurser” samt att metodologiskt ”utveckla och förfina analysinstrument för att ur spelfilmer utläsa en tidsanda” (s. 17). Perspektivet är hur klass och genus konstrueras i dessa filmer genom karaktärerna. Undersökningsobjektet är filmerna, filmreceptionen och biografiska läsningar av de filmstjärnor som spelade hembiträden – allt för att kunna få fram den mening som samtidens aktörer läste in i representationerna av hembiträdena. Att genom ett bredare helhetsgrepp få fram vad samtiden tyckte i stället för att läsa in våra nutida värderingar i filmerna är också en effektiv poäng som görs igenom boken. Holgersson lånar begrep-

pen stereotyp och social typ från filmteori och applicerar dem systematiskt på alla filmer hon analyserar. Hon får fram att där tidigare forskning menat att hembiträden porträtterats som stereotyper – reducerande och negativt karaktäriserade roller som publiken skulle skratta eller se ner på, gestalter som ställdes utanför samhället – så var de enligt Holgersson ofta mer komplexa än så. De var i stället sociala typer: mångbottnade karaktärer som representerade samhället.

Boken är upplagd i kapitel efter de enskilda filmerna med medföljande biografiska kapitel om de olika filmstjärnorna som spelade hembiträdena. Detta för att fullfölja ambitionen att djupstudera filmerna som helheter och inte som i tidigare forskning fritt flytande diskurser. Greppet gör att nya poänger och nyanseringar kan göras i jämförelse med tidigare filmstudier om den här tiden. Kapitlen innehåller många fina analyser av hur olika konflikter om klass, genus, modernitet med mera kunde spelas ut i de enskilda filmerna.

Några fundering som kommer upp vid läsning av boken berör frågor om kontext och representativitet för dessa filmer. Författaren menar att filmerna var som "ett samhälles samtal med sig självt" (s. 123) uttryckande "1930- och 40-talssamhällets stora berättelse om sig självt" (s. 49). Undersökningen saknar överlag aktörer med olika politiska visioner – manusförfattarna, filmmakarna och filmrecensenterna behandlas som utan agendor. Filmerna tolkas av Holgersson som att de bidrog till ett sorts generellt samtal om folkhemmet och hembiträdesfrågan. Vi får i ett bakgrundskapitel reda på att det pågick en politisk diskussion om hembiträdenas dåliga villkor under denna tid. Men det tycks som att endast en film, *Frun tillhanda* från 1939, explicit adresserade diskussionen om hembiträdenas ställning på arbetsmarknaden. Bidrog även de andra filmerna till en specifik hembiträdesfråga i Sverige under den här perioden som Holgersson vill argumentera för? Var det något med dessa spelfilmer som särskilde dem från tidigare svenska folkspel och farser eller från filmer om hembiträden från andra länder under samma tid? Det förblir oklart i studien. Vad som saknas är längre diskussioner om kontinuitet eller brott i representationer av hembiträden för att kunna bedöma om filmerna "samtalade" om ett specifikt svensk samhälle och en svensk hembiträdesfråga.

Man kan också fundera på vad detta "folkhem" var för något som alla filmerna menas förhålla sig till och förhandla om och bidra till utan att nämna vid namn. Vid ett tillfälle talar Holgersson om folkhemmet som en sorts konsensusinriktad kultur (s. 149), vid ett annat som "en politisk idé" som först under 1940-talet började bli en "realitet" (s. 268) samt som en generell process av klassutjämning påbörjad under 1930-talet (s. 255). Vid ett annat tillfälle menas en film passa in "i det folkhem som inte höll sig med

kelgrisar, där klassutjämningen inte längre gjorde det möjligt att bemöta människor olika" (s. 336). Men var folkhemmet en realitet, ett ideal, eller en kultur som alla skrev under på? Varför använda ett sådant laddat politiskt begrepp utan klar innebörd som ett epokbegrepp? Min uppfattning är att begreppet folkhem mer blir en mystifikation än analytiskt klagörande i denna studie. Ny forskning av Nils Edling visar på att folkhemmet kanske inte var ett så grundläggande politiskt begrepp under 1930-talet och framåt som tidigare framhållits. Vidare är det oklart varför dessa spelfilmer skulle vilja föra samtal om eller inordna sig i ett specifikt politiskt projekt.

Med detta nämnt skall sägas att *Hembiträdet och spelfilmen* är en stimulerande bok som visar hur nya analyser av visuellt material kan genomföras på ett kreativt och innovativt sätt. Jag hoppas att den manar till fler undersökningar av den här sorten.

Uppsala universitet

CARL-FILIP SMEDBERG

Lena Lennerhed, *Kvinnotrubbet: Abort i Sverige 1938–1974* (Möklinta: Gidlunds förlag, 2017). 208 s.

Historian Lena Lennerhed begins her examination of 20th century Swedish abortion history with women's stories, culled from letters sent in response to the television station TV2's request in 1970 for opinions about abortion. These voices will not appear again until the end of Lennerhed's narrative, their absence a product of the historical source base, crowded as it is with male medical voices.

The source base for Lennerhed's analysis is textual, comprised of published articles, academic studies, books and government-commissioned investigations. The study is organized both chronologically and thematically, proceeding from the legalization of abortion in 1938 through what Lennerhed – borrowing from Foucault – refers to as the "psychiatrization" of both the abortion debate (p. 15) and abortion review practices, before ending with the initiation of free abortion in 1974 after the rise of the modern women's movement. Lennerhed states that the crux of the book's narrative is the dip in abortion rates in the 1950s, a decline that occurred despite a liberalization of abortion law in 1946, itself partially a product of rising abortion rates. The question of what caused this dip structures the book.

The early chapters highlight the flexible application of seemingly clear and thorough medical grounds for a legal abortion. Lennerhed reproduces the text of the laws governing abortion as well as describing in detail the